

Ohranjeni kronikalni zapisi jezuitskega kolegija v Ljubljani

Monika Deželak Trojar*

O ZAČETKIH JEZUITSKEGA REDA IN PRIHODU PRVIH JEZUITOV NA KRANJSKO

Zametki jezuitskega reda segajo v začetek tridesetih let 16. stoletja, ko se je v Parizu ob Ignaciju Lojolskem začela zbirati skupina študentov. Ignacij je najprej srečal Petra Fabra (iz Savoje) in Frančiška Ksaverja (iz Baskije), pozneje (leta 1533) je k sebi pritegnil dva Španca, Diega Laíneza in Alfonsa Salmerona. Skupina se je zaokrožila na začetku leta 1534, ko sta se prvim petim pridružila še Španec Nicolás de Bobadilla in Portugalec Simão Rodrigues. Prvi se je dal julija 1534 v duhovnika posvetiti Peter Faber, pozneje pa so mu sledili še drugi. Na Ignacijevo pobudo so se zavezali, da bodo živeli v čistosti in uboštvu ter se odločili porovati v Jeruzalem. Z daljšim postankom v Benetkah so se odpravili v Rim in si pridobili papežev blagoslov za potovanje v Jeruzalem, do katerega pa ni prišlo. Leta 1539 so se odločili ustanoviti Družbo Jezusovo. V ta namen so sestavili poseben dokument, t. i. *Pet poglavij*, ki je bil osnutek poznejše *Ustanovne listine*. Čeprav so v papeški kuriji naleteli na ostre odzive in nasprotovanje, je papež Pavel III. naslednjo jesen, 27. septembra 1540, z bulo *Regimini militantis ecclesiae* podprl ustanovitev jezuitskega reda. Kmalu po ustanovitvi se je število redovnih članov več kot podvojilo. Razširjeno obliko *Ustanovne listine* je 21. julija 1550 potrdil še papež Julij III. (bula *Exposcit debitum*).¹

* ZRC SAZU, Inštitut za slovensko literaturo in literarne vede, Novi trg 2, SI-1000 Ljubljana; monika.dezelak@zrc-sazu.si.

1 Prim. O'Malley, *Prvi jezuiti*, 54–62; Societas Jesu, *Konstitucije Družbe Jezusove*, 27–35.

Delovanje jezuitskega reda so vodile *Konstitucije Družbe Jezusove*, v katerih je Ignacij zaobjel vsa glavna vodila in pravila. V tisku so prvič izšle leta 1559.² Srčiko njihovega poslanstva pa so predstavljale Ignacijeve *Duhovne vaje*, v katerih je zbral načela za lastno duhovno pot in za duhovno vodenje ter spremljanje drugih. S papeževim dovoljenjem so bile prvokrat natisnjene leta 1548. *Duhovne vaje* so usmerjale vse glavne jezuitske oblike služenja drugim: širjenje božje besede, podeljevanje zakramentov, dela usmiljenja, misijone in organiziranje šolstva. Zanimali so jih tako izrinjeni na rob družbe (jetniki, bolniki) kot plemstvo in mestno ter podeželsko prebivalstvo.³

Osnovne upravne enote jezuitskega reda so po zgledu drugih redov postale province, ki so jim načelovali provinciali. Nad njihovim delom je bdel vrhovni redovni predstojnik, imenovan general, ki je bival in deloval v Rimu. Prvi vrhovni predstojnik jezuitskega reda je bil Ignacij Lojolski. Na ravni provinc so jezuiti ustanavljali redovne hiše, ki so se imenovalе kolegiji. Zanje so bili odgovorni predstojniki oz. rektorji. Za razliko od drugih redov jezuiti niso imeli rednih zborov redovnega članstva (t. i. kapitljev), ampak le občasne kongregacije (ob smrti vrhovnega predstojnika in izvolitvi novega ter ob sprejemanju pomembnejših odločitev).⁴ Število jezuitov, provinc in kolegijev je narasčalo bliskovito hitro, še posebej potem, ko so sklenili, da v ospredje svojega delovanja postavijo šolstvo. Jezuitski kolegiji so tako postajali duhovna, kulturna in verska središča takratne Evrope.⁵

Prek ljubljanskega škofa Urbana Textorja (1543–1558), ki je bil kot visok državni uradnik na dunajskem dvoru v veliki meri zaslužen za prihod jezuitov na Dunaj, je bil naš prostor z jezuiti povezan že tako rekoč od začetka obstoja jezuitskega reda.⁶ Škof Textor je bil v pisemskih stikih z Ignacijem in njegovimi prvimi sobraty, z nekaterimi izmed njih se je tudi osebno srečal.⁷ V okviru prenove duhovniškega življenja v ljubljanski škofiji si je prizadeval, da bi jezuiti svojo skupnost ustanovili tudi v Ljubljani, kar pa v njegovem času še ni bilo izvedljivo. Čeprav za poznejše obdobje stiki jezuitov z našim prostorom niso tako dobro dokumentirani kot za čas Textorjevega škofovanja, pa gotovo niso povsem pojenjali, saj sicer škof Janez Tavčar (1544–1597) v začetku devetdesetih let 16. stoletja ne bi ponovil prošnje za ustanovitev kolegija

2 O'Malley, *Prvi jezuiti*, 28–29, 95.

3 Ibid., 62, 113, 121–22.

4 Ibid., 83–85.

5 Ibid., 85–86.

6 Dolinar, »Cerkveni in politični okvir«, 37; Kovačič, »Prvi stiki Slovencev«, 67, 71.

7 Ibid., 68–69.

v Ljubljani. Tavčarjeva prizadevanja so obrodila sad: prvi jezuiti so prišli v Ljubljano na začetku leta 1597 in istega leta ustanovili kolegij. Za svoje domovanje so izbrali prostor nekdanje ubožnice pri sv. Jakobu, papež pa jim je za preskrbo določil prihodke razpuščene kartuzije v Pleterjah.⁸ Cerkev sv. Jakoba je tako postala srčika njihovega kolegija, ki so ga v naslednjih dveh stoletjih zaradi naraščajočega števila redovnih članov in učencev večkrat dograjevali. S svojim delovanjem jezuiti niso zaznamovali le kranjskega deželnega središča in njegove širše okolice, ampak so na širšem področju slovenskih zgodovinskih dežel kmalu ustanovili še druge postojanke, in sicer v Celovcu, Gorici in Trstu.⁹

Področja dejavnosti jezuitskega kolegija v Ljubljani so bila zelo široka. Bili so tesni sodelavci škofa Tomaža Hrena pri uresničevanju programa katoliške obnove na Kranjskem. Intenzivno so se posvečali šolstvu in znanosti. Veliko časa so namenjali poučevanju verskega nauka, podeljevanju zakramentov, pridiganju, ljudskim misijonom, vodenju duhovnih vaj in duhovni oskrbi jetnikov ter bolnikov. Pisali so knjige, gojili glasbo in spodbujali umetnost. Po zaslugi številnih kongregacij, procesij in drugih pobožnosti so poživili versko življenje vseh slojev prebivalstva, pri čemer so vključevali tudi ženske. Pomemben vidik njihove vzgojno-izobraževalne in pastoralne dejavnosti v Ljubljani je predstavljalo tudi gledališče.¹⁰ O vseh naštetih dejavnostih jezuitov – in še o marsičem drugem – lahko veliko izvemo iz raznovrstnih ohranjenih virov nekdanjega jezuitskega kolegija v Ljubljani. Med vire kronikalnega tipa štejemo letopise, dnevnike in kongregacijske knjige, pogojno pa tudi prepis dokumentov ljubljanskega jezuitskega kolegija v t. i. arhivski knjigi (*Liber archivii collegii Labacensis S. I.*).

LJUBLJANSKI JEZUITSKI LETOPISI

Osrednjega pomena za razumevanje jezuitskega delovanja v prestolnici tedanje dežele Kranjske in njeni bližnji ter daljni okolici so letopisi. Do danes sta se ohranila dva rokopisna zvezka letopisa ljubljanskega jezuitskega kolegija (*Historia annua Collegii Societatis Iesu Labacensis*¹¹

8 Dolinar, »Vloga in pomen jezuitskega kolegija«, 9; Ciperle, »Teološki študij v Ljubljani«, 15; Dovjak, *Ljubljanski jezuiti*, 13.

9 Dolinar, »Vloga in pomen jezuitskega kolegija«, 9.

10 Deželak Trojar et al., *Ko so nam zvezde naklonjene*, 4. pano.

11 ARS, SI AS 1073, 18or. Prvi del letopisa (1596–1691) je doživel kritično izdajo izvirnega latinskega besedila (France Baraga; prim. Baraga, *Historia Annua*) in prevod v slovenščino (Marija Kiauta; prim. Baraga, *Letopis Ljubljanskega kolegija*).

in *Annuæ collegii Labacensis*¹²) in en rokopisni zvezek letopisa jezuitskega seminarja (*Historia seminarii Labacensis*¹³).

1) Letopis jezuitskega kolegija v Ljubljani

Najširši nabor informacij o delovanju jezuitskega kolegija v Ljubljani nam prinaša letopis. Prvi del nosi naslov *Historia annua Collegii Societatis Iesu Labacensis*. V njem so popisani dogodki od leta 1596 do 1691. Danes ga hrani Arhiv Republike Slovenije. Rokopisni kodeks je vezan v belo usnje, ki skupaj s platnicami meri 21,4 × 15,5 × 4,5 cm.¹⁴ Na zadnjo platnico sta prišita dva kratka usnjena paščka, na katerih sta dva kovinska zatiča. Ta se s kaveljcem pripenjata na dva majhna kovinska nosilca na prvi platnici. Na notranjo stran prve platnice je prilepljen listič z osnovnimi informacijami o provenienci rokopisa,¹⁵ pod napisom pa je žig Rudolfinuma (spodnja polovica žiga je odrezana). Za prvo platnico sledita dva vezna lista. Dva vezna lista sta tudi na koncu kodeksa pred zadnjo platnico. Rokopisni kodeks vsebuje 276 foliiranih listov, besedilo letopisa je na folijih od 7 do 270, prvih šest (fol. 1–6) in zadnjih šest folijev (fol. 271–76) je (po večini) praznih.¹⁶ Na *recto* strani prvega oštevilčenega folija je v zgornji tretjini strani precej obdelel pripis s svinčnikom.¹⁷ Na drugem foliju je v zgornji tretjini *recto* strani s črnilom napisano: »Historia Collegii Labacensis Societatis IESV«. Beleženje letopisa kolegija se začne na sedmem foliju, kjer je v zgornjem delu strani naslov *Historia annua Collegii Societatis IESV Labacensis*. Levo od naslova je žig Rudolfinuma, spodaj desno pa Erbergov ekslibris. Kodeks ni le foliiran, ampak tudi paginiran. Strani so oštevilčene s črnilom. Na *recto* straneh je paginacija napisana v zgornjem desnem, na *verso* straneh pa v zgornjem levem kotu strani. Številčenje se začne na foliju 7r in konča s folijem 270v (vseh oštevilčenih strani je 522).¹⁸

12 NUK, Ms 1544.

13 NUK, Ms 156.

14 ARS, SI AS 1073, 180r; Baraga, »Uvod«, 13.

15 Pripis z razvezanimi okrajšavami se glasi: »Manuscriptum hoc a Sigismundo Libero Barone Zois ab Edelstein Bibliothecæ Erbergianæ dono datum bene conservandum; et caute, non omnibus legendum.«

16 Žig Rudolfinuma je na straneh 1r, 2r, 7r in 276v.

17 Dimitzov prepis se glasi (Baraga, »Uvod«, 13): »Manuscriptum in honorem boni et sacri cordis Jesu, qui in Societate Jesu regnavit, non negligendum, nunc adscriptum bibliothecæ Erbergi in Lustale.«

18 Opis rokopisa je nastal po ohranjenem kodeksu v Arhivu Republike Slovenije (ARS, SI AS 1073, 180r). Da pri navajanju letopisa v prispevku ne bo prihajalo do

Do folija 62 (oz. do strani 111) je besedilo napisano v za to pripravljene (s črnilom narisane) dvojne okvirje, v nadaljevanju rokopisa pa besedilo navzven ni več omejeno, zato tudi robovi niso več enotni. Glavnina besedila letopisa je estetska, najbolj kaligrafski so zapisi do strani 84. Upad kaligrafske zagnanosti je moč opaziti zlasti od strani 121 (od leta 1627) dalje, a pisava nikakor ni grda, le manj kaligrafska.¹⁹ Nekaj strani v rokopisnem kodeksu je praznih,²⁰ nekaj pa jih je zaradi slabše kakovosti črnila precej obledelih.²¹ Besedilo prvega dela letopisa ima v primerjavi z ohranjenim tretjim delom (1722–1773) manj pregledno zunanjo strukturo. Mestoma je sicer strukturirano v poglavja, vendar le-tem ob straneh niso pripisani opisni naslovi vsebinskih enot.²²

Kakšna je bila usoda rokopisa takoj po razpustu jezuitskega reda in po požaru v ljubljanskem kolegiju leto pozneje, ne vemo. Sodeč po zgoraj omenjenem slabo berljivem pripisu s svinčnikom na foliju 1r, katerega vsebina se nam je ohranila zahvaljujoč prepisu Avgusta Dimitza, lahko predpostavljamo, da so imeli največ zaslug za njegovo ohranitev Erbergi. Domnevamo, da je rokopis pred uničenjem ali izročitvijo v dunajsko Dvorno knjižnico ubranil zadnji bibliotekar jezuitskega kolegija baron p. Jožef Erberg.²³ Kot priča napis na notranji strani prve platnice, je bil rokopis pozneje del Zoisove knjižnice. Kako je prišel v njegovo last, ni znano, nedvoumno pa je izpričano, da ga je Zois po letu

nejasnosti, strani vedno navajam glede na prvotno stanje v rokopisnem kodeksu. Tudi ko se sklicujem na Baragovo izdajo rokopisa (Baraga, *Historia annua*), besedilo navajam po prvotnih rokopisnih straneh in ne po straneh v tiskani izdaji. To je možno zato, ker je France Baraga pri pripravi tiskane izdaje ohranil prvotno delitev besedila po straneh. Številke strani v rokopisnem kodeksu je med besedilom tiskane izdaje navedel v oglatih oklepajih.

- 19 Od siceršnje estetskosti najbolj izstopajo naslednje strani: 349–64 (1664–1665), 394–96 (1672), 446–72 (1681–1683); 503–8 (1687, 1689).
- 20 Ker so oštevilčene samo popisane strani, prazne strani navajam glede na oštevilčene folije: fol. 130, 203v, 204r, 264r (očitno prihranjeni prostor za manjkajoči zapis za leto 1690).
- 21 Najbolj so obledele naslednje strani: 119–20, 245–52, 279–88, 399–416, 477–88.
- 22 ARS, SI AS 1073, 180r.
- 23 Baraga, »Uvod«, 13. O njem iz tretjega dela letopisa jezuitskega kolegija v Ljubljani izvem, da se je rodil leta 1712, umrl pa 29. junija 1788. V njegovem nekrologu lahko med drugim preberemo, da je bil dolgoletni minister kolegija. Temu pritrujejo beleške v *Diarium p. ministri*, iz katerih lahko razberemo, da je to službo opravljal v letih 1762 do 1771 (ARS, SI AS 1073, I/40r, str. 1777v, 1784v, 1793r, 1802v, 1810r, 1816r, 1824r, 1830v, 1836r, 1842r). To pomeni, da je najverjetneje avtor dnevniških zapisov iz zadnjih let obstoja kolegija v Ljubljani. Bil je tudi zadnji knjižničar kolegija: »In fine Bibliothecæ præfuit.« (NUK, Ms 1544, 430–31; ARS, SI AS 1073, I/40r, 1848v).

Historia annua
Collegij Societatis 3287
Labac:
Annus 1596

Carniola varijs à temporibus Attilæ Hun-
 norum Regis fuit subiecta Dominjs. Hodie
 est Sacri Romani Imperij Ducatus, pareto
 Serenis. Austria Archiducibus, a meridie
 Croatiam, Istria, Comitatus Goritice atin-
 git interiectis nimirum Colapi amne mon-
 tibusq; ac solus, ab occidente Duatze Ca-
 rinthiae, à Septentrione & oriente maiori ex
 parte Styria, ex reliqua Regnum Slavoniae
 habet contemina. Huius metropolis est
 Labacum; Naxportum ab Attila destructum
 fuisse olim, doctiora in his partibus e scriba
 Huc circa 40.^m huius saeculi annu Lutherij
 inferri ex Germania captus est, qui sensim

Slika 1: Naslovnica prvega dela
 letopisa jezuitskega kolegija v
 Ljubljani (vir: ARS, SI AS 1073, 180r)

1817 v zahvalo za pomoč pri reševanju finančnih težav podaril Jožefu Kalasancu Erbergu.²⁴ Erbergovo lastništvo²⁵ potrjuje ekslibris ob naslovu letopisa (fol. 7r oz. str. 1), s katerim se začne popis zgodovine kolegija. Erberg je Zoisov dar temeljito preučil in rokopis opisal tudi v svojem *Poskusu osnutka za literarno zgodovino Kranjske*. Označil ga je kot zelo poseben rokopis, ki pa ni primeren za tiskanje (»Ein aus 522 kleinen Quart Seiten bestehendes besonders merkwürdiges, wenn gleich zum Drukke nicht geeignetes Manuskript.«). Zdelo se mu je, da je zaradi nekaterih mest v njem, ki se nanašajo na deželo in na jezuitskih red, boljše, da rokopis ostane v varnih rokah (»/.../ dass dasselbe stets in guten Händen bleibe«).²⁶ Po razprodaji dolskega arhiva leta 1880 je rokopis prišel v tedanji Kranjski deželni muzej v Ljubljani,²⁷ pozneje pa v Arhiv Republike Slovenije. O lastništvu Rudolfinuma priča več odtisov pečata te ustanove znotraj kodeksa.

Letopis, za katerega so se v jezuitskem redu najbolj uveljavila poimenovanja »historia«, »historia annua« in »annales«, je posebna oblika kronike.²⁸ V obdobju nastajanja ni bil namenjen javnosti, ampak je šlo za dokument interne narave.²⁹ Beleženje dogajanja v ljubljanskem jezuitskem kolegiju se začne z letom 1596,³⁰ prvi patri pa so prišli v Ljubljano v začetku leta 1597. Letopis vsebuje najrazličnejše podatke: o patrih duhovnikih in patrih pomočnikih, ki so določeno leto delovali v kolegiju, o številu učencev, poteku njihovega šolanja in njihovih uspehih, poučevanju krščanskega nauka in katehezah, maševanju, pridiganju, podeljevanju zakramentov, vodenju duhovnih vaj, o ljudskih misijonih v širši in daljni ljubljanski okolici ter spreobrnitvah vidnejših posameznikov. Omenja dobrotnike kolegija in

24 Uršič, *Jožef Kalasanc Erberg*, 11, Umek, *Erbergi*, 66.

25 Teta Jožefa Kalasanca Erberga, Marija Ana Elizabeta (1710–1752), je bila poročena s Francem Henrikom Raigersfeldom (1697–1760). Zaradi tega je Arnold Luschin plemeniti Ebengreuth za precejšen del Erbergove zgodovinske zbirke predvideval, da je Raigersfeldove provenience, med drugim tudi za prvi del letopisa kolegija. Glede na to, da je bil letopis do leta 1817 v Zoisovi lasti, se zdi to predvidevanje za ta rokopis manj verjetno; Umek, *Erbergi*, 41–42.

26 Uršič, *Jožef Kalasanc Erberg*, 28, 39.

27 Prim. Umek, *Erbergi*, 41–43, 48–49.

28 Dovjak, 2010, 15.

29 Baraga, »Uvod«, 14.

30 Zapis za leto 1596 vsebuje popis dolge (»mitske«) predzgodovine kolegija in opisuje obdobje vse od hunskega kralja Atila dalje, z osrednjim poudarkom na obdobju protestantske kuge (»lues«) v Ljubljani, pa do začetka intenzivnih pogovorov o ustanovitvi jezuitskega kolegija v Ljubljani; ARS, SI AS 1073, 180r, 1–4.

navaja glavne dogodke v mestu. Posebej dragoceni so nekrologi (oz. življenjepisi) tistih patrov, katerih življenjska pot se je končala za časa delovanja v ljubljanskem kolegiju. Tako pridemo do zanimivih podatkov o osebah, ki so krajši ali daljši čas delovale v našem prostoru in bi nam sicer ostale popolnoma neznane. Letopis poroča tudi o delovanju posameznih kongregacij (omenja npr. naraščanje njihovega članstva, shode, nakupe opreme, skrb za cerkvene oltarje, tiskanje podob in kongregacijskih knjig), o šolskih in verskih gledaliških predstavah ter procesijah in drugih pobožnostih. Opisuje obiske pomembnejših oseb v mestu in pri jezuitih ter številne druge zanimive podrobnosti. Prinaša vsakodnevne novice iz bližnje in daljne okolice: popisuje tako dogodke (požare, prihode večjih skupin vojakov, imenovanje novih cerkvenih in svetnih oblastnikov v domačem mestu (in deželi) ter menjave na cesarskem prestolu ipd.) kot nenavadne vremenske pojave (ujme, suše, poplave in potrese).

V različnih obdobjih delovanja jezuitskega kolegija so letopisci izpostavljali različne vidike dejavnosti. V prvih poročilih so poudarjali spreobračanje krivovercev in trud, ki so ga vlagali v gradnjo kolegija. Omenjali so dobrotnike kolegija, ki so zagotovili največ finančnih sredstev. Po uspešni vzpostavitvi gimnazije so vse več pozornosti namenjali uspešnosti jezuitskega šolskega sistema. V zapisih za posamezna leta je bila ločeno od preostalega besedila omenjena tudi rezidenca v Pleterjah, tj. posestvo nekdanje pleterske kartuzije, ki je predstavljala materialno osnovo jezuitskega kolegija v Ljubljani. V njej so navadno živeli trije patri in dva redovna brata.³¹ V Pleterje so večkrat pošiljali na okrevanje tiste patre in brate, ki so bili šibkega zdravja.

Letopis je nastajal postopoma. Za pisanje je bil vsako leto zadolžen eden od patrov. Najverjetneje je to bila naloga tistih, ob katerih v letopisu najdemo zapisano oznako »*historicus collegii*« in »*historiographus collegii*«, včasih samo »*historicus*« ali pa tudi »*scriptor Annuarum provinciae*«. ³² Navajanje te funkcije posameznih patrov je bolj izjema kot pravilo, zato za večino let podatka o tem, kdo je pisal letopis, nimamo. Vemo pa, da je nastajal vzporedno s pripravljanjem letnega poročila za vodstvo Avstrijske jezuitske province na Dunaju (za t. i. *Litterae annuae*). Zapisi za posamezna leta so različno dolgi. Najkrajši obsegajo pol strani (npr. za leti 1629 in 1635), najdaljši pa po 10 strani in več (npr. leta 1622 zajema zapis 11 strani, 1686 pa 13 strani). Posamezni zapisi se razlikujejo tudi po natančnosti in vestnosti

31 Baraga, »Uvod«, 17.

32 Baraga, *Historia Annua*, npr. 335, 349, 358, 377, 442, 446, 488.

povzemanja glavnih informacij. Za leta 1668, 1688 in 1690 se nam ni ohranil noben zapis.³³

Drugi del letopisa ljubljanskega kolegija, v katerem bi morale biti zajeto časovno obdobje od leta 1692 do vključno leta 1721, je izgubljen.³⁴ Morda bi se lahko kdaj v prihodnosti našel v knjižnici frančiškanskega samostana v Ljubljani. To upanje izhaja iz dejstva, da je bil v tej knjižnici odkrit tretji del letopisa, ki ga sedaj hrani Rokopisna zbirka Narodne in univerzitetne knjižnice.³⁵ Sreča v nesreči je, da so se v Avstrijski narodni knjižnici ohranila letna poročila celotne avstrijske jezuitske province, t. i. *Litterae annuae*, ki so bila namenjena redovnemu vodstvu v Rimu. V njih so zbrani zapisi večine kolegijev omenjene province. Tako lahko vsaj delno rekonstruiramo dogajanje v jezuitskem kolegiju v Ljubljani tudi za obdobje 1692–1721, ki bi nam sicer ostalo povsem nepoznano.³⁶

Tretji del letopisa, ki zajema popis dogodkov v letih 1722 do 1773, nosi naslov *Annua collegii Labacensis*. Sodeč po na več mestih odtisnjenem ekslibrisu (»Bibliotheca p. p. Franciscanorum Ljubljana«) se je do uvrstitve v fond današnje Narodne in univerzitetne knjižnice hranil v Frančiškanski knjižnici v Ljubljani. Kako je prišel do frančiškanov in kdaj potem na sedanje mesto, ni znano. Morda so ga frančiškani prejeli takoj po razpustu jezuitskega reda ali pa šele po požaru, ki je v noči z 28. na 29. junij 1774 opustošil kolegij. Vemo namreč, da so frančiškani po požaru v hrambo prevzeli nekaj jezuitskih slik. Prenos se je lahko zgodil tudi pozneje, preko katerega od nekdanjih jezuitskih patrov.

- 33 Neznani pisec je na manjkajoč zapis za leto 1668 opozoril s temi besedami: »Annus 1668 praetermissus est ab antecessoribus.« (ARS, SI AS 1073, 18or, 377). Za leto 1688 ni izrecno nakazano, da manjka opis. Predvidevamo pa, da je prazna stran 509 bila namenjena naknadni dopolnitvi rokopisa z glavnimi dogodki za leto 1690.
- 34 Doslej se je zmotno navajalo, da drugi del letopisa jezuitskega kolegija v Ljubljani obsega obdobje od 1692–1726, tretji pa od leta 1727 do razpusta reda 1773. Na podlagi ohranjenega tretjega dela letopisa v Rokopisni zbirki NUK je mogoče ugotoviti, da manjkajoči del zajema obdobje od leta 1692 do leta 1721.
- 35 Dolinar, »Spremna beseda«, 9–10; NUK, Katalog rokopisov (spletna različica).
- 36 Bolj in manj obsežne omembe dogajanja v jezuitskem kolegiju v Ljubljani lahko najdemo v naslednjih letnih poročilih (t. i. »Litterae annuae« oz. okrajšano LA) Avstrijske jezuitske province na Dunaju (navedeni so po kronološkem vrstnem redu): ÖNB, Cod. 12228 (LA 1690–1695), Cod. 12229 (LA 1696–1699), Cod. 12095 (LA 1700), Cod. 12096 (LA 1701), Cod. 12097 (LA 1702), Cod. 12098 (LA 1703), Cod. 12099 (LA 1704), Cod. 12100 (LA 1705), Cod. 12101 (LA 1706), Cod. 12102 (LA 1707), Cod. 12103 (LA 1708), Cod. 12104 (LA 1709), Cod. 12105 (LA 1710), Cod. 12230 (LA 1711), Cod. 12106 (LA 1712), Cod. 12107 (LA 1713), Cod. 12108 (LA 1714), Cod. 12109 (LA 1715), Cod. 12110 (LA 1716), Cod. 12111 (LA 1717), Cod. 12112 (LA 1718), Cod. 12113 (LA 1719), Cod. 12114 (LA 1720), Cod. 12115 (LA 1721).

Foliji v rokopisnem kodeksu prvotno niso bili oštevilčeni, poznejša paginacija je delo dr. Joža Glonarja,³⁷ ki je v predhodnici današnje Narodne in univerzitetne knjižnice³⁸ služboval med letoma 1919 in 1945. To posredno pomeni, da je rokopisni kodeks v fond te knjižnice prišel najpozneje v tem obdobju.

Tretji del letopisa jezuitskega kolegija v Ljubljani se je ohranil v rokopisnem kodeksu večjega formata. Nastajal je kontinuirano in obsega zapise za leta 1722–1773.³⁹ Način zapisa dogodkov po posameznih letih precej variira: posamezni zapisi so kaligrafski,⁴⁰ drugi malo manj.⁴¹ Ponekod je pisava večja in večji razmik med vrsticami,⁴² spet drugod je pisava drobna, vrstice pa zelo strnjene.⁴³ Tudi po dolžini so zapisi zelo raznoliki. Najkrajši obsegajo okoli tri strani (npr. zapisi za leta 1726, 1739 in 1740), najdaljši pa od trinajst do šestnajst (leta 1723, 1737, 1748, 1750, 1764), eden pa celo osemnajst strani (zapis za leto 1762). Večina zapisov ima zelo pregledno vsebinsko strukturo. Besedilo je razčlenjeno v medsebojno ločena poglavja, ki imajo v večini primerov ob levem ali desnem robu naveden kratek vsebinski oris.⁴⁴

Z razpustom jezuitskega reda 1773 se konča ustaljeno beleženje dogajanja v ljubljanskem kolegiju (421–24), kljub temu pa zapisi od strani 424 dalje pričajo, da so nekdanji jezuitski patri s pisanjem letopisa očitno nadaljevali tudi po letu 1773, a so se tega lotili na drugačen način. Na straneh od 424 do 477 beremo nekrologe nekdanjih jezuitskih patrov, ki so umrli v letih 1773–1819. Dodani so tudi raznovrstni sezname: seznam jezuitskih generalov (478–79); imena prvih jezuitskih patrov, ki so prišli v Avstrijo (79); seznam provincialov avstrijske

37 To je pripisano na tretji strani rokopisnega kodeksa.

38 V letih 1919–1921 se je imenovala Državna študijska knjižnica, pozneje do leta 1945 pa Državna biblioteka.

39 V starejši literaturi se je zmotno navajalo, da vsebuje zapise od leta 1727 dalje (Dolinar, »Spremna beseda«, 9).

40 Npr. zapis za leta 1746 (NUK, Ms 1544, 191–96), 1751 (NUK, Ms 1544, 246–54) in 1754–1757 (NUK, Ms 1544, 277–309).

41 Npr. zapis za leta 1748–1750 (NUK, Ms 1544, 206–45).

42 Npr. zapis za leto 1723 (NUK, Ms 1544, 10–25a) in 1744 (NUK, Ms 1544, 171–81).

43 Npr. zapis za leta 1733 (NUK, Ms 1544, 94–101), 1739 (NUK, Ms 1544, 146–49) in 1740 (NUK, Ms 1544, 149–52).

44 Vsebinske oznake posameznih poglavij so, čeprav prinašajo podobno vsebino, precej raznoliko izražene. Zapis za leto 1733 ima npr. ob strani naslednje vsebinske zabeležke (NUK, Ms 1544, 94–101): »Elogium F. Premegg«, »Elogium P. Franc. Gallenfels«, »Ellogium P. Franc. Xav. Göttner«, »Ellogium Fr. Georgij Altenfinger«, »Conciones«, »Operationes«, »Mifsiones«, »Res templi«, »Sodalitates«, »Scholæ«, »Magistri scholarum«, »Res domefticæ«, »Res feminarii«.

province (480–84); imena prvih patrov, ki so prišli v Ljubljano (484); seznam rektorjev ljubljanskega kolegija (484–86); seznam jezuitskih gimnazijskih učencev (povzet po kongregacijski knjigi Marije Vnebovzete), ki so pozneje vstopili v jezuitski red (487–97); imena prvih patrov, ustanoviteljev jezuitskega reda (498–500); seznam kardinalov iz jezuitskih vrst (500–2) in imena ustanoviteljev jezuitskih kolegijev, rezidenc in misijonov Avstrijske jezuitske province (503–5).

2) *Letopis ljubljanskega jezuitskega seminarja (1600–1758)*

Oznako »historia« nosi tudi ohranjeni letopis ljubljanskega jezuitskega seminarja: *Historia Seminarii Labacensis in qua origo, progressus, benefactores, eiusdemque alumni continentur*. Ohranil se je v rokopisnem kodeksu dimenzij 30 × 20 cm, ki obsega 258 folijev, od tega jih je precej praznih.⁴⁵ Prvih 24 folijev ima dvojno številčenje, prvotno s črnilom in pozneje s svinčnikom, preostanek folijev je oštevilčen le s svinčnikom. Rokopisni kodeks hrani Narodna in univerzitetna knjižnica v Ljubljani. Kako je prišel do nje, ni znano. Glede na to, da ima kodeks na naslovni in zadnji popisani strani žig Licejske knjižnice, je moral biti v njen fond uvrščen že zelo zgodaj, v obdobju od ustanovitve leta 1774 pa najpozneje do leta 1850, ko se je preimenovala v deželno študijsko knjižnico.⁴⁶

Preden se posvetimo vsebini letopisa oz. zgodovine seminarja, se na kratko ustavimo pri opisu same ustanove. Seminarji so bili nekakšni dijaški domovi za revne študente. Sprva so bili jezuitski učenci, kar se bivanja in osnovne oskrbe tiče, prepuščeni sami sebi, sčasoma pa so jezuiti začeli temu posvečati vse več pozornosti in v šestdesetih letih 16. stoletja odprli prve hiše, namenjene skupnemu bivanju, telesni in duhovni oskrbi revnejših učencev.⁴⁷ Ker je bil jezuitski kolegij v Ljubljani ustanovljen šele na prehodu iz 16. v 17. stoletje, mu pri iskanju možnosti oskrbe za revnejše študente ni bilo potrebno orati ledine, ampak se je lahko naslonil na že ustaljene zglede v bližnji in daljni okolici.

V Ljubljani so revni študentje sprva prebivali pri meščanih, leta 1600 pa je nadvojvoda Ferdinand ustanovil seminar in mu dodelil hišo pri pokopališču ob cerkvi sv. Jakoba, ki je bila nekoč v lasti opata cistercijskega samostana v Kostanjevici. Poleg tega mu je leta 1601 namenil še dobrih 666 goldinarjev finančne podpore. Ustanovitev

45 Prazne so naslednje strani: NUK, Ms 156, 25r–57v, 59r, 61v–62r, 73v, 80v, 88v, 89v, 98v–144r, 145v, 164r, 165v, 240v–241r, 256r–258v.

46 NUK, Ms 156, str. 1r, 255v.

47 Mlinar, »Seminar za revne študente«, 77.

seminarja sta med prvimi izdatno gmotno podprla tudi dvorni tajnik Janez Weiss, doma iz Ljubljane, in novomeški prošt Polidor Montagnana.⁴⁸ Največji pritok dohodkov je sledil v letih 1604 do 1620, v tem obdobju se je seminar prostorsko zelo razširil. Do leta 1612 so kupili in za potrebe seminarja preuredili dve hiši: hišo nekdanjega mitničarja Janeza Metza in sosednjo hišo, ki je pripadala Sebastjanu Gassnerju. Spomladi leta 1616 so začeli z gradnjo nove stavbe in jo dokončali do jeseni 1617. Blagoslovili so jo na praznik sv. Katarine.⁴⁹ V naslednjih letih so sledila olepševalna dela v notranjosti stavbe in njeni okolici.⁵⁰ Po koncu gradnje nove stavbe so prihodki začeli usihati, zaradi davčnih pritiskov in inflacije pa se je dolg seminarja zelo povečal. Ker zapisi o seminarju po letu 1631 postajajo vse bolj skopi, ni mogoče izluščiti vseh podrobnosti njegovega nadaljnega razvoja, razberemo pa lahko, da je sledilo še nekaj nakupov hiš in različnih posesti.⁵¹ Zadnji dogodek, ki ga popisuje letopis seminarja, je pridobitev relikvij sv. Alojzija Gonzage leta 1770.⁵² Seminar je končal svoje poslanstvo istočasno z ukinitvijo ljubljanskega kolegija leta 1773. Za njegovega začasnega skrbnika so določili nekdanjega dolgoletnega vodjo Maksimilijana Morautscherja.⁵³

Bivanje dijakov v seminarju je bilo v glavnem financirano na dva načina: bivanje večine, tj. revnih gojencev, je bilo poravnano iz alumnatov. To so bila sredstva, ki so jih posamezniki v obliki gotovine ali beneficija namenili za vzdrževanje enega ali več dijakov. Glede na višino sredstev, ki so bila na voljo, so se alumnatu delili v tri stroškovne stopnje (»primae«, »secundae« in »ultimae mensae«). Leta 1726 so zaradi višjih stroškov oskrbe najnižjo stroškovno stopnjo (»ultimae mensae«) alumnatov ukinili, temu pa se je prilagodilo tudi število oskrbovancev. Poleg revnih gojencev so v seminarju kmalu začeli prebivati sinovi iz premožnejših družin, plemiči in meščani, ki so se imenovali konviktorji (»convictores«). Ti so za bivanje plačevali stalen znesek, ki ga je določil provincial province. Poleg omenjenih dveh ustaljenih načinov financiranja bivanja dijakov v seminarju je od leta 1659 dalje obstajal še tretji način, ki pa je bil navadno le prehodne narave. Nekatere dijake so, do največ eno leto, dokler niso našli

48 Ibid., 78.

49 NUK, Ms 156, 13v–14r.

50 Mlinar, »Seminar za revne študente«, 79.

51 Ibid., 79–80.

52 NUK, Ms 156, 94v.

53 Prim. NUK, Ms 1544, 422: »Maximilianus Morautscher, Regens Seminarii«. Prim. tudi njegov nekrolog v istem kodeksu na str. 447–53.

drugega, stabilnejšega vira financiranja, vzdrževali iz sredstev kolegija (»ex fructibus industriae«).⁵⁴

Rokopis na uvodnih straneh vsebuje popis zgodovine seminarja za leta 1600–1622 (1r–18v), 1631 (18v–19v), 1651–1660 (20r–23v), 1718, 1720, 1721 in 1723 (24r) in 1758 (24v). Sledijo prepisi kupoprodajnih pogodb in listin o ustanovitvi alumnatov (58v, 59v–61r, 62v–73r, 74r–80r, 81r–88r). »Zgodovina« seminarja vsebuje tudi seznam dobrotnikov seminarja⁵⁵ (89r–94v) in popis alumnatov (95r–98r). V drugi polovici kodeksa sledi imenski seznam gojencev seminarja v letih 1600–1625 (146r–162v), 1645 (162v–163v), 1647–1649 (164v–165r), 1651–1670 (166r–183r), 1672–1717 (183r–240r), 1729–1739 (241v–255v). Posamezne podatke o seminarju najdemo tudi v zgoraj obravnavanem letopisu kolegija, vedenje o njem pa lahko (kot bomo videli v nadaljevanju prispevka) nekoliko dopolnimo tudi s prepisi listin in dokumentov, ki so se ohranili v *Liber archivii Collegii Labacensis*.⁵⁶

LJUBLJANSKI JEZUITSKI DNEVNIKI

Posebno vrsto jezuitskih kronikalnih virov predstavljajo dnevnik. Najobsežnejši je *Diarium p. ministri*, Dnevnik patra ministra, ki se nam je ohranil v devetih rokopisnih zvezkih, zajema pa obdobje od januarja 1651 pa vse do 29. julija 1772.⁵⁷ Jezuiti so pisali tudi Dnevnik šolske prefektore, *Diarium praefecturae scholarum*. Čeprav so ga najverjetneje vodili vse od leta 1650 pa do konca obstoja jezuitskega kolegija v Ljubljani, se nam je ohranil le njegov prvi del, ki zajema obdobje od začetka oktobra 1650 pa do 17. aprila 1718, v dodatku ob koncu kodeksa pa so popisani še dogodki za leta 1602–1638.⁵⁸

1) Dnevnik patra ministra

Dnevnik patra ministra (*Diarium p. ministri*) so jezuiti začeli voditi 1. januarja 1651. Možno je, da so ga pisali že vse od ustanovitve kolegija dalje, a da se nam za prvo polovico 17. stoletja ni ohranil. Vezava vseh devetih zvezkov dnevnika je enotna. Gre za papir, vezan v polusnje.

54 Mlinar, »Seminar za revne študente«, 80–81.

55 NUK, Ms 156, 89r: »Elenchus eorum benefactorum, qui seminario quacunqu ratione auxilio fuere.« Vsebuje popis dobrotnikov kolegija za leta 1600–1605, 1629–1632, 1649, 1652–1653, 1763 in 1770.

56 Prim. ARS, SI AS 1073, II/69r, 573–602.

57 ARS, SI AS 1073, I/32r–I/40r.

58 Ibid., I/31r.

Tudi format posameznih kodeksov se ujema skoraj do centimetra natančno in meri ok. 31 (oz. 32) × 21 cm. Listi v kodeksih so bili oštevilčeni naknadno, in sicer tako, da foliacija kontinuirano teče od prvega do zadnjega. Skupaj štejejo 1852 folijev oz. 3704 strani.⁵⁹ Prvi zvezek opisuje dogodke od 1. januarja 1651 do 25. oktobra 1671,⁶⁰ drugi od 1. novembra 1671⁶¹ do 19. oktobra 1683,⁶² tretji od 19. oktobra 1683 pa do 30. novembra 1694.⁶³ V četrtem sledijo zapisi od 1. decembra 1694 do 31. decembra 1706,⁶⁴ v petem od 1. januarja 1707 pa do 31. decembra 1711,⁶⁵ v šestem pa od 1. januarja 1712 do 31. decembra 1721.⁶⁶ V sedmem so popisani dogodki od 1. januarja 1722 do 31. oktobra 1736,⁶⁷ v osmem od 1. novembra 1736 do 31. decembra 1753,⁶⁸ v zadnjem, devetem, pa od 1. januarja 1754 ter do 29. julija 1772.⁶⁹

Zunanja struktura zapisov je enotna v vseh kodeksih. Dogodki so razdeljeni po letih, znotraj let po mesecih, za vsak mesec pa so beleženi po dnevih. Za navedbo imena meseca so na skrajnem levem robu napisani datumi, desno od njih pa so krajši oz. daljši zapisi za posamezen dan. Na zunanjih robovih strani včasih naletimo na nekatere dodatne zabeleške. Nekaj zapisov nekoliko odstopa od ustaljene norme: zapisani so namreč v dveh stolpcih.⁷⁰ Zunanja struktura se nekoliko spremeni z letom 1707 (I/36r), ko so na začetek beležk za posamezno leto uvedli zapisovanje kataloga oseb in njihovih služb v navedenem letu (»Catalogus personarum et officiorum Collegii Labacensis«).

Dnevnik je pisal vsakokratni »minister kolegija«, ki je bil pomočnik rektorja. Beležil je glavne dogodke v kolegiju: prihode in odhode patrov, obiske, važnejše dogodke v šoli, pridiganje patrov v kolegiju in izven njega (npr. v cerkvah drugih redov), izvajanje duhovnih vaj za pomembnejšo kranjsko duhovščino in plemiče, odhode patrov na ljudske misijone ipd. Dnevnik je odličen vir za poznavanje dejavnosti

59 Kovačič et al., *Ignacijeva karizma na Slovenskem*, 19–21.

60 ARS, SI AS 1073, I/32r, 1–199.

61 Na začetku drugega kodeksa je na strani 200r napačno zabeleženo, da gre za november leta 1672. Leto 1672 se dejansko začne šele na strani 201v.

62 ARS, SI AS 1073, I/33r, 200–334.

63 ARS, SI AS 1073, I/34r, 335–524.

64 Ibid., I/35r, 525–762.

65 Ibid., I/36r, 763–871.

66 Ibid., I/37r, 872–1142.

67 Ibid., I/38r, 1143–419.

68 Ibid., I/39r, 1420–694.

69 Ibid., I/40r, 1695–852.

70 Npr. ibid., I/32r, 42r–56r, 57v–59r, 60v–65v.

kongregacij, ki so delovale v okviru jezuitskega kolegija.⁷¹ V njem se občasno pojavijo tudi zelo posrečene in zabavne informacije. Za 19. marec 1657, praznik sv. Jožefa, lahko npr. preberemo, da je stolni dekan (in nekdanji jezuit) Janez Ludvik Schönleben svojemu prijatelju, patru Frančišku Harrerju, poslal steklenico vina.⁷²

V prvem delu dnevnika najdemo pripis, da sta te zvezke – najverjetneje Jožefu Kalasancu Erbergu – podarila dva izmed zadnjih patrov jezuitskega kolegija v Ljubljani, p. Morautscher in p. Rozman.⁷³ Kdaj natančno se je zgodil prenos od jezuitov na Erberge, ne vemo.⁷⁴ Lahko le sklepamo, da je to zagotovo bilo pred smrtjo omenjenih dveh jezuitskih patrov, najpozneje leta 1819, ko je umrl zadnji izmed njih (p. Morautscher je umrl leta 1806, p. Rozman pa 1819).⁷⁵ Pod dolski arhiv so bili vknjiženi leta 1824. Jožef Kalasanc Erberg je *Diarium p. ministri* na kratko omenil v svojem *Verfuch eines Entwurfes zu einer Literatur-Gefchichte für Crain*. Poudaril je njegov pomen za zgodovino jezuitskega reda in izpostavil vrednost notic o deželi Kranjski.⁷⁶ Po razprodaji dolskega arhiva so rokopisni zvezki postali last Kranjskega deželnega muzeja,⁷⁷ nazadnje pa so zavetje našli v Zbirki rokopisov Arhiva Republike Slovenije.

2) Dnevnik šolske prefektore

V serijo jezuitskih dnevnikov uvrščamo tudi *Diarium praefecturae scholarum* (Dnevnik šolske prefektore), ki prinaša popis najpomembnejših dogodkov na jezuitski gimnaziji od začetka oktobra 1650 pa vse do velike noči, 17. aprila 1718. Ohranil se je v rokopisnem kodeksu, vezanem v pergament, ki meri 32,5 × 21,5 cm, in vsebuje 306 folijev, od

71 Prim. Lavrič, »Ljubljanske baročne bratovščine«.

72 ARS, SI AS 1073, I/32r, 54r.

73 Ibid., I/32r, pripis na prvem veznem listu: »Ab ultimis e Colegio Labacensi Sociis R. D. P. P. Morautscher et Rosman mihi donata 9 Volumina.« Temu sledi okrajšan podpis, ki najverjetneje pripada Jožefu Kalasancu Erbergu (prim. podpis v njegovem *Verfuch eines Entwurfes zu einer Literatur-Gefchichte für Crain* iz leta 1825). Pod podpisom je zapisano še: »Archivio Lustalensi adscripta 1824.«

74 Arnold Luschin plemeniti Ebengreuth je (kot za še nekatero drugo nekdanje jezuitsko gradivo) sklepal, da je Raigersfeldove provenience (Umek, *Erbergi*, 41–42).

75 NUK, Ms 1544, 477: omenjen je pater Karel Rozman, ki se je rodil leta 1748 v Ljubljani, umrl pa leta 1819.

76 Uršič, *Jožef Kalasanc Erberg*, 39.

77 Prim. Umek, *Erbergi*, 43, 49, 66.

tega je 297 popisanih.⁷⁸ Na naslovni strani dnevnika je žig Kranjskega deželnega muzeja (»Krainisches Landesmuseum«), ne vemo pa, kako in kdaj je prišel v njihovo last. Med nekdanjim Erbergovim gradivom ni posebej izpostavljen.⁷⁹

Dnevnik je začel pisati Schönleben, ki je bil v tistem času gimnazijski prefekt oz. ravnatelj. Pisal ga je od konca oktobra 1650 do konca junija 1651. Na zadnje folije istega rokopisnega kodeksa je pripisal popis gimnazijskih dogodkov za leta 1602–1638 (*Collectanea Ex Annis Præteritis Spectantia Ad Gymnafii Labacensis Historiam*)⁸⁰ in jih tako rešil pred uničenjem in pozabo (»Vindicata ab interitu«).⁸¹ Ne vemo zagotovo, ali so dnevnik šolske prefekture jezuiti v Ljubljani vodili že pred tem ali ga je začel voditi šele Schönleben. Možno je dvojje: da je popis dogodkov naredil po fragmentarnem gimnazijskem dnevniku iz prejšnjih let ali pa ga je s pomočjo letopisa kolegija in po lastnih spominih (tudi sam se je namreč šolal pri jezuitih v Ljubljani) sestavil sam. Prav tako ne vemo, ali so dnevnik pisali tudi po letu 1718. Sodeč po vsebini in prostorski umestitvi zadnjega vpisa (na veliko noč, 17. aprila 1718) se zdi najverjetneje, da dnevnika niso prenehali voditi, ampak so s pisanjem nadaljevali v novem zvezku,⁸² ki pa se nam ni ohranil.

Za vpise v dnevnik šolske prefekture so skrbeli vsakokratni šolski prefekti (tj. gimnazijski ravnatelji). Beleženje šolskega dogajanja je mestoma nepregledno, saj prefekti posamezna šolska leta zapisujejo vsak po svoje. Nekateri že ob začetku šolskega leta, ki se je začelo novembra, zapišejo letnico novega koledarskega leta in jo potem ponovijo še ob začetku novega koledarskega leta;⁸³ drugi ob novembru napišejo tekoče koledarsko leto, ob začetku novega pa pozabijo pripisati novo letnico.⁸⁴ Nekateri so natančnejši in ob začetku šolskega leta napišejo

78 ARS, SI AS 1073, I/31r; Kovačič et al., *Ignacijeva karizma na Slovenskem*, 19.

79 Prim. Umek, *Erbergi*. Med Erbergovim gradivom se omenjajo samo prvi del letopisa kolegija (1596–1691), devet jezuitskih dnevnikov (s čimer je mišljen Dnevnik patra ministra, 1651–1772) in kongregacijska knjiga Marije Vnebovzete (o njej pa več v nadaljevanju prispevka).

80 ARS, SI AS 1073, I/31r, 287r–297v.

81 Ibid., I/31r, 287r.

82 Ker je Schönleben zadnje strani kodeksa že na samem začetku vodenja dnevnika popisal z dodatkom o zgodovini jezuitske gimnazije v letih 1602–1638 (287r–297v), v kodeksu ni bilo več praznih strani. Pod zadnji vpis na str. 286v se je podpisal p. Francišek Krasnik, šolski prefekt v letih 1717/18; ARS, SI AS 1073, I/31r, 280r, 286v).

83 Ibid., I/31r, 92v–93v (šolsko leto 1681/1682).

84 Npr. ARS, SI AS 1073, I/31r, 88v–89r (šolsko leto 1678/1679).

tekoče koledarsko leto, januarja pa pripišejo letnico novega;⁸⁵ spet drugi pa šolska leta zapisujejo na način, kot se uporablja v sedanjem času.⁸⁶ Popis dogajanja v novem šolskem letu se navadno začne z navedbo imena šolskega prefekta in celotne profesorske ekipe.

Dnevniški zapisi se med seboj razlikujejo po načinu in dolžini zapisa. Nekateri šolski prefekti so bili bolj vestni, drugi nekoliko manj. Nekateri so pisali kaligrafsko, drugi so zelo hiteli.⁸⁷ Nekateri zapisi so daljši, drugi krajši (skoraj telegrafski, npr. zgolj s ponavljajočimi zapisi »scholae«).⁸⁸ Nekateri so vezani zgolj na šolsko dejavnost, spet drugi pa vključujejo opis podrobnosti iz celotnega kolegija ter širše okolice.⁸⁹ Med šolskimi dejavnostmi so izpostavljene deklamacije, mesečne disputacije, dialogi in drugi javni nastopi učencev (npr. sodelovanje pri procesijah in dramskih predstavah). Omenjajo se tudi dejavnosti jezuitskih kongregacij (procesije, litanije in druge pobožnosti, slovesno obhajanje nekaterih praznikov, verski dialogi, inscenacije ipd).⁹⁰

JEZUITSKE KONGREGACIJSKE KNJIGE

V poseben sklop kronikalnih besedil jezuitskega kolegija v Ljubljani uvrščamo ohranjene jezuitske bratovščinske oz. bolje rečeno kongregacijske knjige. Čeprav se poimenovanji »bratovščina« in »kongregacija« v slovenščini pomensko tesno prepletata, v našem prostoru uporaba izraza »bratovščina« prevladuje. Obe pomenita versko združenje z verskovzgojnimi nameni. Tudi v jezuitskih virih najdemo oba izraza: prevladujeta sicer »cogregatio« in »sodalitas«, a naletimo tudi na

85 Ibid., I/31r, 70v–88v (šolska leta 1675/1676–1677/1678).

86 Ibid., I/31r, str. 40r–51r (šolski leti 1665/1666, 1666/1667).

87 Npr. ibid., I/31r, 249r–275r: zapisi za leti 1712 in 1713 so vestni in kaligrafski, za leti 1714 in 1715 pa so težko berljivi in ne preveč natančni.

88 Npr. ibid., I/31r, 108r–110r (šolski prefekt Erazem Spizigk je bil zelo redkobe-seden: poročilo za celotno šolsko leto 1684/1685 je strnil na dobrih štirih straneh; le poredko je napisal več kot le eno besedo ali besedno zvezo); 235r (za april 1710 izvemmo le, kdaj so imeli učenci pouk (»scholae«) in kdaj proste dni (»festa pas-chalia«, »recreation«).

89 Vsebinsko zelo skopo je poročilo za šolski leti 1661/1662 in 1662/1663 (Ibid., I/31r, str. 27r–v). Med zgovornejšimi popisovalci vsakodnevnega dogajanja v šoli in tudi širše (v kolegiju in mestu nasploh) pa je bil na primer Janez Ludvik Schön-leben (Ibid., I/31r, 1r–6r: od konca oktobra 1650 do vključno junija 1651).

90 Npr. ARS, SI AS 1073, I/31r, 214v–217r: opisane dejavnosti v mesecih od marca do septembra leta 1707 lepo ilustrirajo tipično vsebino dnevniških zapiskov šolskega prefekta.

855
No 268

DIARIVM
Praefecturae
Scholarum
In Archiducali Collegio
Societatis IESV
Labacj
Inchoatum.
Anno M. DC. L I.

Slika 2: Naslovna stran Dnevnika šolske
prefektore (vir: ARS, SI AS 1073, I/31r)

»confraternitas«. Če sodimo po tuji literaturi in mnenju poznavalcev jezuitske stvarnosti, je za ta del dejavnosti jezuitskega reda bolje uporabljati izraz kongregacija. Čeprav so jezuitske kongregacije sledile podobnim duhovnim ciljem kot bratovščine in jih v širšem smislu lahko štejemo mednje, so imele širši prostor delovanja in so šle v svojih zahtevah korak dlje od siceršnjih bratovščin: bolj so skušale urediti individualni način življenja vernikov, bile močnejše pod duhovnim nadzorom patrov in bile ločene po stanovih ter spolih. Tesno so se naslanjale na duhovnost Ignacija Lojolskega: v ospredju je bila želja, da bi ljudje globlje zaživeli svojo osebno vero (meditacija, duhovne vaje, spraševanje vesti, sveta spoved, obisk svetih maš in prejemanje svetega obhajila), jo prenesli na vse ravni svojega delovanja in tako lažje ter pogumneje odgovarjali na konkretne potrebe bližnjih ter širše družbe (skrb za kapele in cerkve, karitativna dejavnost: skrb za uboge, pomoč v bolnišnicah ipd.). Pomemben vidik kongregacij je bila medsebojna povezanost in gradnja skupnosti.⁹¹ Vse omenjene značilnosti jezuitskih kongregacij so še posebej lepo vidne na primeru njihovih Marijinih kongregacij.

*1) Kongregacijska knjiga Marijinega vnebovzvetja
(t. i. višje oz. velike latinske kongregacije)*

Kot prva jezuitska kongregacija v Ljubljani je bila leta 1605 ustanovljena in leto pozneje potrjena Kongregacija preblazene Device Marije Vnebovzete: *Sodalitas Beatissimae Virginis Mariae in Coelos Assumptae*, ki se je imenovala tudi višja oz. latinska kongregacija Marije Vnebovzete. Od vsega začetka je uživala naklonjenost škofa Hrena, ki je podaril matrikulo, tj. vpisno knjigo oz. album, in se leta 1606 vanjo vpisal kot prvi član. Naslovno stran matrikule je dal okrasiti s sliko Marije Zavetnice s plaščem. Ko si je leta 1651 kongregacija priskrbelo novi album, so to naslovno Hrenovo podobo prilepili v novega, poleg nje pa tudi pergamentni folij z naslikanimi cvetličnimi venčki, kamor so se vpisovali najuglednejši člani. Med njimi je nadvojvoda Ferdinand, ki se je vpisal leta 1616.⁹² Ostale do leta 1650 vpisane člane so v novi album prepisali iz starega. Pisava izdaja, da je za to poskrbel Janez Ludvik Schönleben, ki je v letih 1650–1651 deloval v Ljubljani. Bil je prefekt gimnazije, 22. januarja 1651 pa je postal še vodja kongregacije.⁹³

91 Bizant, »Marijine kongregacije«, 137 (op. 1), 139–40.

92 Ibid., 143; Lavrič, »Ljubljanske baročne bratovščine«, 255.

93 ARS, SI AS 1073, I/31r, 196; Deželak Trojar, *Janez Ludvik Schönleben*, 79–80.

Kongregacijska knjiga je obsežnega formata (36 × 24 × 11,5 cm). Vezana je v zlatorjav žamet.⁹⁴ Listi prvotno niso bili oštevilčeni, pozneje pa so bili paginirani s svinčnikom (750 strani). Na notranji strani platnice je s svinčnikom pripisano »Iz dolskega arhiva«, na naslovni strani pa je v spodnjem desnem kotu Erbergov ekslibris.⁹⁵ Knjigo je v svojem *Poskusu osnutka za literarno zgodovino Kranjske* opisal njen tedanji lastnik Jožef Kalasanc Erberg. Omenil je, da je vezana v rdeč žamet in da je bila med gradivo dolskega arhiva uvrščena leta 1824.⁹⁶ Temu navajanju posredno pritruje tudi Karel Dežman, ki je zapisal, da jo je leta 1824 Erbergu podaril nekdanji jezuit p. Franc Anton Rozman.⁹⁷ Verjetneje je, da se je prenos na Erberge zgodil že prej, in sicer pred letom 1819.⁹⁸

Članstvo kongregacije se je vodilo po stanovih. Na prvi straneh kongregacijske knjige so zavedeni člani iz vrst duhovščine (»Nomina Dominorum Sodalium Beatissimæ Virginis Mariæ Assumptæ Ex Statu Ecclesiastico«, 5–25). Tem sledijo vpisi svetnih članov (»Ex statu Seculari«, 26–53), kjer najdemo imena plemičev, meščanov in vidnejših posameznikov. Najobsežnejši del kongregacijske knjige zavzemajo vpisi kongreganistov iz vrst dijakov (»Nomina Dominorum Sodalium Beatissimæ Virginis Mariæ Assumptæ Studioforum«, 54–714). Posebnost te knjige so vpisi ženskih »neuradnih članic« oziroma verjetno boljše rečeno podpornic kongregacije (715–45). Vemo namreč, da so bile kongregacije namenjene le moškim in da jezuitski predstojniki s svojimi pobudami za ustanovitev ženskih kongregacij pri svojem redovnem vodstvu v Rimu niso bili uspešni.⁹⁹ Za to je še toliko bolj presenetljivo, da lahko vpisom ženskih podpornic sledimo že od ustanovitve kongregacije leta 1605 pa vse do leta 1740.

Kot je bilo omenjeno, osrednji del knjige obsegajo vpisi kongreganistov iz vrst mladine, ki se je šolala pri jezuitih. Podatke o njih

94 Kovačič et al., *Ignacijeva karizma na Slovenskem*, 21.

95 ARS, SI AS 1073, II/51r, 4.

96 Vezava v njegovem času se je očitno razlikovala od današnje (Uršič, *Jožef Kalasanc Erberg*, 44).

97 Umek, *Erbergi*, 66. Ta podatek je potreben dodatne preverbe.

98 V tretjem delu letopisa jezuitskega kolegija v Ljubljani smo, kot je bilo omenjeno zgoraj, našli le patra Karla Rozmana (leta 1772 je v kolegiju poučeval gramatiko; leta 1773, ko je bil red ukinjen, pa je ravno dobro začel v Gradcu študirati teologijo), ki je umrl že leta 1819 (prim. NUK, Ms 1544, 415, 477). Na patra Franca Antona Rozmana pa doslej v jezuitskih virih še nismo našli.

99 Čeprav so se ta prizadevanja začela že sredi 17. stoletja, je uradno papeško dovoljenje za ustanovitev Marijinih kongregacij za ženske bilo izdano šele leta 1751 za časa papeža Benedikta XIV.; Bizant, »Marijine kongregacije«, 140–41.

so skrbno vpisovali od leta 1605 dalje, vestno in pregledno pa so jih vodili vse do leta 1741 (54–621) in potem spet od leta 1761 do 1773 (622–49), najdemo pa tudi vpise za leti 1781–1782 (650–53). Kljub vrzeli v letih 1742–1760, za katera se nam ni ohranil popis kongregacijskih funkcij in novega članstva, lahko imena nekaterih novih članov najdemo v imenskem kazalu (*»Nomina Sodalium à Novembri Anni 1726 insertorum Ordine Alphabetico«*, 654–714), ki vsebuje podatke za leta 1726–1781. Podatki o študirajoči mladini so zelo dragoceni, saj je ob imenu napisan njihov krajevni in tudi stanovski izvor. Pogosto je pripisano leto študija (*»poetae«*, *»rhetores«*, *»morales«*), posebej so vodeni tisti člani, ki so prišli od drugod (*»aliunde advenerunt«*). Skrbno so beležili nosilce posameznih funkcij v kongregaciji (*»praefectus«*, *»assistantes«*, *»secretarius«*, *»consultores«*), ki so jih volili vsako leto znova. Sčasoma se je nabor služb še razširil (*»monitores«*, *»procuratores«*, *»ceremoniarii«*, *»lectores«*, *»oratores«* ipd.). Vodja kongregacije (*»praeses«*) je bil navadno iz jezuitskih vrst. Pogosto so kongreganiste spremljali še potem, ko so že zaključili študij pri jezuitih in k njihovim imenom pripisali njihovo poznejšo usodo (ali so vstopili v jezuitski ali kateri drugi red ali postali škofijski duhovniki; pri nekaterih so navedli vidnejše funkcije, ki so jih pozneje opravljali; ob imenih umrlih so narisali križ in pripisali letnico smrti ipd.).¹⁰⁰

Kongregacija se je zavezala slovesno obhajati Marijine praznike. Še posebej slovesno so obeležili praznovanje svojega glavnega oz. naslovnega praznika, tj. Marijinega Vnebovzetja, in svečnico. V velikem tednu so molili ob božjem grobu in pripravili pasijonsko procesijo, sodelovali pa so tudi pri procesiji ob osmini praznika svetega Rešnjega telesa ter pomagali pripraviti dramsko predstavo, s katero se je zaključilo slovesno obhajanje tega praznika.¹⁰¹

Ker je članstvo kongregacije Marije Vnebovzete hitro naraščalo in je bilo zelo raznoliko (duhovščina, plemiči, meščani in mladi fantje, ki so se šolali pri jezuitih), vsi člani pa niso bili večji latinščine, so na shodu kongregacije 2. julija 1624 sklenili, da ustanovijo novo kongregacijo. Ime je dobila po Brezmadežni Mariji. Ker so se v njej sporazumevali v nemščini, se je imenovala tudi nemška kongregacija. Vanjo so se vključevali predvsem meščani, trgovci in obrtniki.¹⁰² Leta 1640 se je od matične latinske kongregacije Marije Vnebovzete odcepila še ena, ki so jo poimenovali po Mariji Kraljici angelov varuhov (*»Sub*

100 ARS, SI AS 1073, II/51r; Bizant, »Marijine kongregacije«, 144.

101 Ibid., 143; Lavrič, »Ljubljanske baročne bratovščine«, 258.

102 Bizant, »Marijine kongregacije«, 145–46; Lavrič, »Ljubljanske baročne bratovščine«, 262–63.

Titulo Natae Reginae Angelorum Custodum«).¹⁰³ Vanjo so se vključevali učenci nižjih gimnazijskih razredov, zato se je imenovala tudi »nižja« oz. »mala« latinska kongregacija. Njen osrednji praznik je bil 8. septembra na praznik Marijinega rojstva, drugi pomemben praznik pa Marijino oznanjenje (25. marec).¹⁰⁴ To kongregacijo na tem mestu omenjam zato, ker se njen album z imeni članov ni ohranil, čeprav je, sodeč po zapisu v inventarju po razpustu jezuitskega reda, nekoč nedvomno obstajal.¹⁰⁵ Ker so imena članov nižje latinske kongregacije ob njihovem prestopu v višjo (kar se je navadno zgodilo v razredu poetike in retorike) zapisali v album višje latinske kongregacije, lahko na nek način kongregacijsko knjigo Marije Vnebovzete razumemo tudi kot album nižje kongregacije.¹⁰⁶

2) Kongregacijska knjiga Marijinega brezmadežnega spočetja (t. i. nemška kongregacija)

Kongregacija Brezmadežne Device Marije (»Sodalitas B. V. Conceptae fine macula«) se je, kot je bilo že omenjeno, od matične kongregacije odcepila leta 1624. Na njen nastanek so slovesno opozorili tudi v njeni matični kongregaciji Marije Vnebovzete.¹⁰⁷ Nova kongregacija je dobila svojo vpisno knjigo: *Bruderschaft der unbefleckten Empfängnis unserer lieben Frauen alda zue Laybach*, ki je vezana v rdeč žamet, meri pa 42 × 28 × 12,5 cm.¹⁰⁸ Okovana je bila z ornamentalnimi ščitki, od katerih je danes ohranjen en sam. Vsebuje 387 strani, ki so bile paginirane naknadno. Na prvi strani knjige je frontispic, na katerem je upodobljena Brezmadežna Marija v nebeški slavi z ogledalom v rokah, pod njo pa so naslikani njeni častilci na zemlji. Naslovnici sledi prepis listin in njihov prevod v nemščino (2–12), njim pa kongregacijska pravila (»Regeln oder Satzungen der Löblichen Brüderschafft«, 13–15). Posebnost knjige je devet heraldičnih iluminacij (16–24) najodličnejših članov kongregacije (vladarji, opati, plemiči), med katerimi izstopa vpis cesarja Ferdinanda III. Iz leta 1650 (22).¹⁰⁹ Na naslednjih straneh najdemo vpise članov od leta 1624 pa do leta 1783.

103 Na ta slovesni trenutek so jezuiti opozorili s posebno naslovnico v matični kongregacijski knjigi (ARS, SI AS 1073, II/51r, 153).

104 Bizant, »Marijine kongregacije«, 147; Lavrič, »Ljubljanske baročne bratovščine«, 272.

105 Lavrič, »Ljubljanske baročne bratovščine«, 273.

106 Ibid., 273–74.

107 ARS, SI AS 1073, II/51r, 104.

108 Kovačič et al., *Ignacijeva karizma na Slovenskem*, 21.

109 ARS, SI AS 1073, II/52r; Lavrič, »Ljubljanske baročne bratovščine«, 263.

Iz zapisov za posamezna leta lahko razberemo, da so volitve na vodstvena mesta kongregacije (»rector«, »affistentes«, »secretarius«, »confultores«, »cafsier«) navadno potekale 8. decembra, na naslovni praznik Marijinega brezmadežnega spočetja.¹¹⁰ Enako kot v matični kongregaciji so tudi na koncu te knjige beležili ženske podpornice kongregacije (»Namen der Wohlthäterin difer Löblichen Bruederfchafft«). Ob njihovih imenih so pogosto dopisani dekliški priimki in podatek o tem, čigave žene so. Najstarejši vpisi segajo v leto 1631, najmlajši pa v leto 1682.¹¹¹

Kongregacijsko knjigo Brezmadežne Marije danes hrani Arhiv Republike Slovenije, predtem je bila najverjetneje del fonda Kranjskega deželnege muzeja. Karel Dežman je namreč ob opisu kongregacijske knjige Marije Vnebovzete iz Erbergove zbirke mimogrede omenil, da je muzej takrat (tj. okrog leta 1880) že imel v lasti eno kongregacijsko knjigo, vezano v rdeč žamet in bogato ilustrirano.¹¹² Več podrobnosti o njej ni navedel, a je očitno, da je imel v mislih knjigo t. i. nemške kongregacije. Inventar kongregacije, ki je nastal ob razpustu reda, priča še o bogatejši knjižni beri – omenja stari in novi dnevnik, knjigo za vpis članov, dve knjigi za sprejem članov, knjigo za vpis dobrotnikov in knjigo dobrotnic¹¹³ – a hvaležni smo lahko, da se je ohranil vsaj ta, verjetno najreprezentativnejši pričevalec obstoja in načina delovanja kongregacije.

3) Kongregacijska knjiga Kristusovega smrtnega boja oz. na križu umirajočega Kristusa

Kongregacijska knjiga Kristusovega smrtnega boja je fragmentarno ohranjena. V Arhivu Republike Slovenije se je ohranila le naslovna ilustracija in 21 nevezanih pergamentnih folijev (II/53r). Na ilustraciji so v ospredju trije liki: na zgornjem delu slike Marija z Jezusom v naročju, ob strani pa sta sv. Primož in sv. Felicijan kot zavetnika Kranjske, ki vsak z ene strani varujeta prestolnico Ljubljano. V osredju slike je latinski naslov kongregacijske knjige: *Matricula illustrissimae congregationis procerum Carnioliae sub titulo Christi in cruce agonizantis*. Iz nadaljevanja naslova razberemo letnico 1620, pri kateri so jasno vidni sledovi popravkov, pred katerimi je na istem mestu stala letnica 1627.¹¹⁴

110 Npr. ARS, SI AS 1073, II/52r, 69.

111 Ibid., II/52r, 366–87.

112 Umek, *Erbergi*, 66.

113 Lavrič, »Ljubljanske baročne bratovščine«, 271.

114 ARS, SI AS 1073, II/53r; Lavrič, »Ljubljanske baročne bratovščine«, 274.

Na podlagi tega lahko sklepamo, da je vpisna knjiga prvotno pripadala plemiški evharistični kongregaciji Kristusa v evharistiji zmagovitega, ki je bila v jezuitskem kolegiju ustanovljena leta 1627. Zaradi nje so jezuiti prišli v spor s stolno cerkvijo in predvsem s škofom Hrenom. Najverjetneje zato, ker je ogrožala številčnost članov že obstoječe bratovščine sv. Rešnjega telesa v stolni cerkvi sv. Nikolaja. Članstvo evharistične kongregacije so jezuiti kmalu zamrznili in leta 1660 na njenih temeljih osnovali novo kongregacijo Kristusovega smrtnega boja oz. na križu umirajočega Kristusa, ki je združevala ljudi vseh stanov in kmalu postala najbolj množična med vsemi jezuitskimi kongregacijami.¹¹⁵

Naslovni ilustraciji sledijo pergamentni foliji, poslikani z grbi odličnih članov kongregacije, ki se časovno ujemajo tako z obdobjem obstoja prve evharistične kongregacije kranjskih odličnikov kot njene naslednice pasijonske kongregacije. Vpisi so nastali v letih 1628–1721. Mere nevezanih folijev variirajo, merijo ok. 38,3 × ok. 25,5 (oz. do 26) cm. To je verjetno odvisno od tega, kako je bil posamezen folij izvzet (izrezan oz. »odšit« iz prvotnega kodeksa). Sedanja arhivska ureditev pergamentnih folijev ne sledi prvotnemu številčenju.¹¹⁶ Kako so od jezuitov prišli v svoje današnje hranilišče, ni znano, saj ne vsebujejo sledi prejšnjih lastnikov, ampak le oznako predhodnika današnjega Arhiva Republike Slovenije (»ODAS Ljubljana«).

Glede na mere in material se zdi zelo verjetno, da k ohranjenim folijem rokopisa II/53r spada tudi 23 pergamentnih folijev rokopisa s signaturo II/54r, ki v popisu fonda rokopisne zbirke Arhiva Republike Slovenije nosijo oznako »Bratovščinska knjiga neznane bratovščine«.¹¹⁷ Ohranjene folije, ki merijo približno 38,3 × 25,8 cm, je (kot je razvidno iz dodanega zunanjega ovoja) 5. aprila 1918 arhivu podaril grof Gaston Pottickh pl. Petteneegg.¹¹⁸ Foliji vsebujejo lepopisne vpise članov in članic od leta 1660 dalje. Zanimivo je, da so za razliko od prakse, ki smo je navajeni iz zgoraj predstavljenih kongregacijskih knjig, ženske navedene kot enakopravne članice, vzporedno z moškimi predstavniki. Vpisi kongreganistov so na ohranjenih folijih strukturirani v naslednje skupine (zapisani so ločeno po stanu in po spolu): redovniki (»Religiosi variorum ordinum«, 9r–v) in redovnice (»Religiosæ dominæ«, ki so navedene ločeno po posameznih redovih – klarise in dominikanke, 10r–v); plemiči (»Nobiles domini«, 11r–12v)

115 Ibid., 274.

116 ARS, SI AS 1073, II/53r, 1–22.

117 Arhivski popis, 7.

118 ARS, SI AS 1073, II/54r.

in plemkinje (»Illustrissimæ et nobiles dominæ«, 13r–19v); meščani (»Domini cives«, 20r–23v) in meščanke (katerih začetek vpisov ni označen s posebnim podnaslovom, 24r–31v). Na folijih so vpisi iz obdobja dobrih sto let: prvi vpisi so od leta 1660 dalje in vse do leta 1761 oz. 1776 (19v).

Članstvo v tej kongregaciji je naraščalo bliskovito hitro, že dve leti po ustanovitvi je štela 5000 članov in tako kmalu postala najštevilčnejša izmed vseh jezuitskih kongregacij. Naslovni praznik kongregacije je bila peta postna, t. i. tiha nedelja, na kvatrne dneve¹¹⁹ pa so se spominjali rajnih članov in molili zanje.¹²⁰ Čeprav je imela ogromno članov in je sodeč po popisnem inventarju po razpustu reda razpolagala s kar dvema vpisnima knjigama s srebrnim okovjem, se nam je po doslej zbranih podatkih ohranilo vsega skupaj le 55 pergamentnih folijev (II/53r in II/54r).¹²¹

ARHIVSKA KNJIGA LJUBLJANSKEGA KOLEGIJA

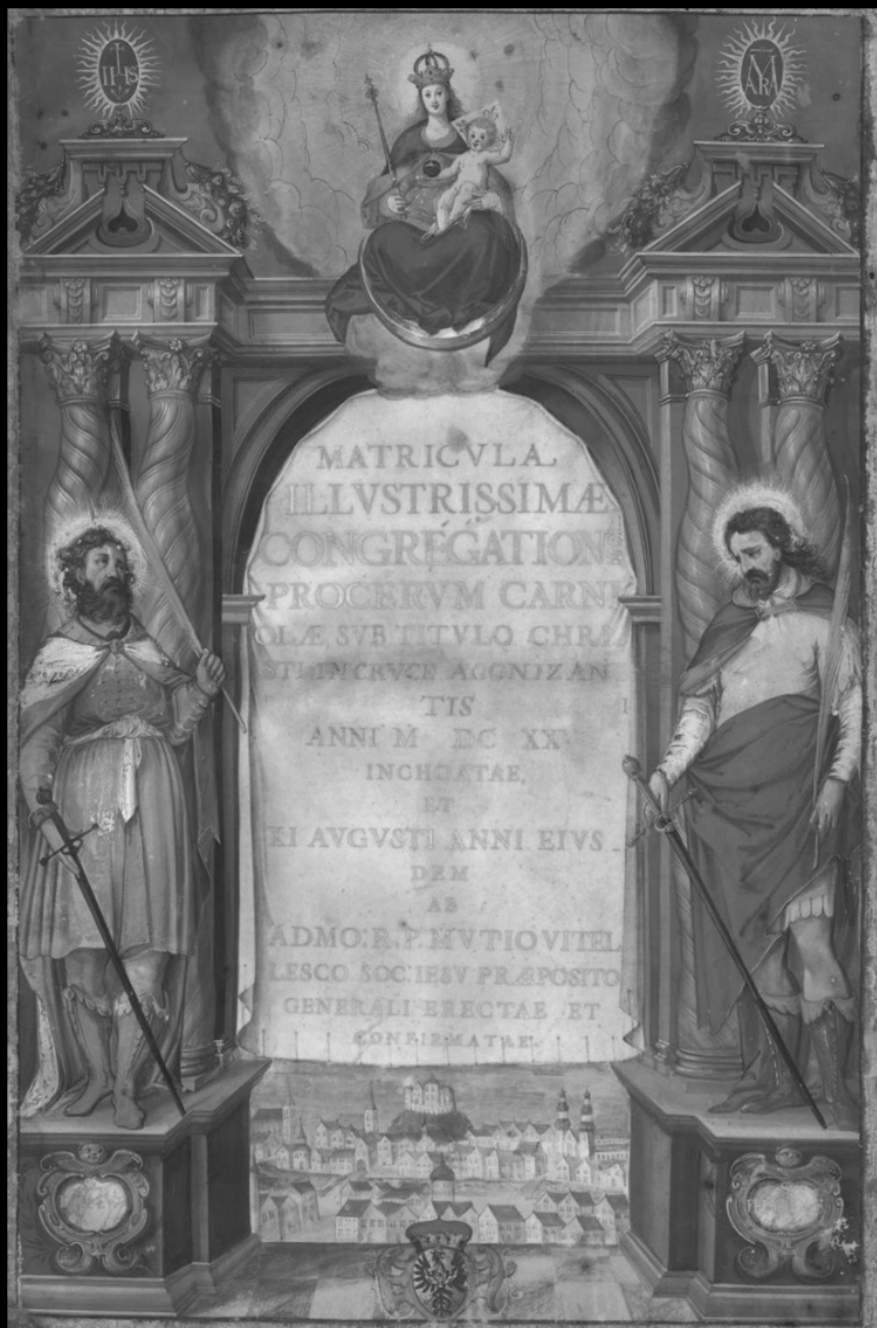
Rokopisni kodeks z naslovom *Liber archivii collegii Labacensis S. I.* lahko med kronikalna besedila štejemo le pogojno. Arhivska knjiga je dragocena zato, ker vsebuje prepis dokumentov in listin, ki so jih nekoč hranili v jezuitskem arhivu v Ljubljani, a so bili uničeni v požaru 1774. Po zaslugi prepisa imamo na voljo pripomoček, s pomočjo katerega lahko rekonstruiramo tudi gospodarski in upravni vidik delovanja kolegija. Dodatno vrednost ohranjene arhivske knjige vidim v tem, da je neke vrste vzporeden dokument, ki nam tisto, kar letopisi in dnevniki le omenjajo, izriše v konkretnih obrisih (privilegiji, dekreti, darovnice, računi, beneficiji, posestva, nepremičnine (cerkev, kolegij, seminar za revne študente, rezidenca v Pleterjah), sodne zadeve, spori ipd.).¹²² Se pa v njej najde tudi nekaj mest, ki imajo povsem kronikalni značaj. Pri tem imam v mislih poglavja, ki povzemajo »literarno« preteklost prostora. Gre za zgodovinska in druga pričevanja, ki so povzeta po navajanju v nekaterih zgodovinskih in drugih knjigah, obravnavajo pa prostor,

119 Kvatrni dnevi se v Katoliški Cerkvi obhajajo štirikrat letno, povezani so s spremembami letnih časov in delov cerkvenega leta. Kvatrni dnevi so srede, sobote in petki po godu sv. Lucije (13. december) oz. v tretjem adventnem tednu, po pepelnični sredi, po binkošti in po prazniku povišanja Sv. Križa (14. september).

120 Lavrič, »Ljubljanske baročne bratovščine«, 276–77.

121 Ibid., 281.

122 ARS, SI AS 1073, II/69r.

Slika 3: Naslovna stran kongregacijske
 knjige Kristusovega smrtnega boja
 (vir: ARS, SI AS 1073, II/53r)

kjer je pozneje nastal jezuitski kolegij v Ljubljani,¹²³ in posestva ter kartuzijo v Pleterjah.¹²⁴

Ohranjeni rokopisni kodeks meri $36 \times 24 \times 4,1$ cm. Za prvo platnico je en prazen vezni list, enako na koncu kodeksa pred zadnjo platnico. Sledita dva foliirana lista: na prvem je naslov knjige, na drugem uvod (»Praefatio«). Oštevilčene so tudi strani: paginacija se začne z začetkom dejanskega besedila in prepisa listin (za besedilom uvoda) in skupaj obsega 602 strani (od tega jih je veliko praznih, saj so hranili prostor za prepise novih dokumentov).¹²⁵ Arhivska knjiga je razdeljena v večje vsebinske sklope,¹²⁶ znotraj katerih si dokumenti večinoma sledijo po kronološkem vrstnem redu.

Po razpustu jezuitskega reda je rokopisni kodeks po nam neznani poti prišel na Dunaj in postal del tamkajšnje Dvorne knjižnice (Hofbibliothek Wien oziroma Bibliotheca Palatina Vindobonensis).¹²⁷ Sled njenega nekdanjega lastništva sta ekslibris na naslovni strani rokopisa in izpisana nekdanja signatura na notranji strani platnice (Cod. 11993). Po informacijah, pridobljenih od zaposlenih v Zbirki rokopisov in starih tiskov Avstrijske narodne knjižnice, je bil kodeks v Ljubljano vrnjen za časa nekdanje skupne države Jugoslavije, najverjetneje v drugi polovici osemdesetih let. Danes ga hrani Arhiv Republike Slovenije.

123 Ibid., II/69r, 23–32: »Locus, in quo Collegium et Templum ædificatum est«.

124 Ibid., II/69r, 165–70: »Instrumenta literaria concernentia Pletriam, priusquam ibidem monasterium Carthusianorum fundaret«; str. 173–225: »Instrumenta literaria concernentia Pletriam, postquam ibidem monasterium Carthusianorum inchoatum est«.

125 Ibid., II/69r.

126 Omenjeni sklopi vsebujejo dokumente, ki se navezujejo na naslednja področja: ustanovitev kolegija (str. 1–10); privilegiji, eksempcije in imunitete, podeljene kolegiju (str. 14–20); prostor, kjer sta bila zgrajena kolegij in cerkev (str. 23–32); stavba kolegija in cerkve (str. 33–48); šole (str. 57–67); posestvo »Podturn« (okolica današnjega Tivolskega gradu) in druga jezuitska posestva v okolici Ljubljane (str. 71–124); beneficij Sv. Trojice v župnijski cerkvi v Celju (str. 129–60); najrazličnejši dokumenti v zvezi z rezidenco v Pleterjah (str. 165–377); razne zadeve, povezane s plačevanjem desetine (str. 381–470); zapuščine in donacije v korist ljubljanskega kolegija (str. 477–509); kapital kolegija in cerkve namenjen za letni popis (str. 521–53); odloki dežele Kranjske o plačanih kontribucijah in davkih (str. 561–71); dokumenti, povezani s seminarjem za revne študente (str. 573–602).

127 Tabulae codicum manu scriptorum, Vol. VII, 81.

ZAKLJUČEK

Jezuitski kronikalni viri – letopisi, dnevniki in kongregacijske knjige (posredno pa tudi arhivska knjiga kolegija) – prinašajo širok spekter in bogat nabor podatkov, ki niso pomembni le za zgodovino jezuitskega reda pri nas, ampak za širšo zgodovino tedanjih slovenskih zgodovinskih dežel: tako cerkveno kot kulturno, literarno in umetnostno zgodovino kot tudi za zgodovino šolstva. Predstavljajo bogat vir biografskih informacij, zgovorno odslikavajo duh časa in pomagajo razumeti spoznavni svet tedanjega človeka. »Anonimna« zgodovina zgodnjega novega veka Ljubljane in njene bližnje ter daljne okolice se s pomočjo raznovrstnih podatkov o konkretnih osebah, ki jih najdemo v letopisih, dnevnikih in kongregacijskih knjigah, »personalizira« in s tem dobi jasnejše obrise. Na podlagi jezuitskih kronikalnih besedil ugotovimo, da je marsikdo od teh, ki se je šolal pri jezuitih v Ljubljani ali bil član njihovih kongregacij, pozneje odigral vidnejšo vlogo v domačem javnem in političnem življenju ali pa v tok zgodovine posegel tudi zunaj meja domače dežele. Poleg že znanih imen (npr. člani družine Auersperg (Janez Vajkard in Wolf Engelbert), Janez Ludvik Schönleben, Janez Vajkard Valvasor, Marko Pohlin, Ferdinand Avguštin Hallerstein, Jurij Vega idr.) najdemo v njih tudi mnoge druge, doslej spregledane, a nič manj pomembne osebnosti, ki so na osnovi pridobljene izobrazbe in trdnih нравstvenih temeljev krojile in usmerjale nadaljnji splošni kulturni in gospodarski razvoj slovenskih zgodovinskih dežel.

BIBLIOGRAFIJA

Viri

ARS – Arhiv Republike Slovenije

SI AS 1073:

I/31r: *Diarium praefecturae scholarum in Archiducali collegio Societatis Iesu* (1651–1718); *Collectanea ex annis praeteritis spectantia ad Gymnasii Labacensis historiam; Vindicata ab interitu anno M. DC. LI.* (1602–1638)

I/32r–I/40r: *Diarium p. ministri* (1651–1772)

II/51r: *Sodalitas Beatissimae Virginis Mariae in Coelos Assumptae in Archiducali Collegio Societatis Iesu Labaci Erecta et Incoata anno M.DC.V.*

II/52r: *Bruderschaft der Unbefleckten Empfängnis unserer lieben Frauen alda zue Laybach*

II/53r: *Matricula illustrissimae congregationis procerum Carnioliae sub titulo Christi in cruce agonizantis anni MDCXX inchoatae et XI. Augusti anni eiusdem ab. Admo. R. P. Mutio Vitelesco Societatis Iesu praeposito generali erectae et confirmatae*

II/54r: *Bratovščinska knjiga neznane bratovščine* (fragment vpisne knjige kongregacije Kristusovega smrtnega boja)

II/69r: *Liber Archivii collegii Labacensis S. I.*

180r: *Historia annua Collegii Societatis Iesu Labacensis* (1596–1691)

ÖNB – Österreichische Nationalbibliothek

Litterae annuae, 1690–1721: Cod. 12095, Cod. 12096, Cod. 12097, Cod. 12098, Cod. 12099, Cod. 12100, Cod. 12101, Cod. 12102, Cod. 12103, Cod. 12104, Cod. 12105, Cod. 12106, Cod. 12107, Cod. 12108, Cod. 12109, Cod. 12110, Cod. 12111, Cod. 12112, Cod. 12113, Cod. 12114, Cod. 12115, Cod. 12228, Cod. 12229, Cod. 12230

NUK – Narodna in univerzitetna knjižnica

Ms 156 (HSL): *Historia seminarii Labacensis in qua origo, progressus, benefactores, eiusdemque alumni continentur* (1600–1770)

Ms 1544 (ACL): *Annua Collegii Labacensis* (1722–1773)

Literatura

Arhivski popis. SI AS 1073 Zbirka rokopisov (13. stol.–1941).

Baraga, France. *Historia Annua Collegii Societatis Iesu Labacensis* (1596–1691). Ljubljana: Družina, 2002.

- Baraga, France, ur. *Letopis Ljubljanskega kolegija Družbe Jezusove (1596–1691)*. Prevod Marija Kiauta. Ljubljana: Družina, Provincialat Družbe Jezusove, 2003.
- . »Uvod«. V: *Letopis Ljubljanskega kolegija Družbe Jezusove (1596–1691)*. ur. France Baraga, 13–17. Ljubljana: Družina, Provincialat Družbe Jezusove, 2003.
- Bizant, Milan. »Marijine kongregacije v ljubljanskem jezuitskem kolegiju«. V: *Jezuitski kolegij v Ljubljani (1597–1773): Zbornik razprav*, ur. Vincenc Rajšp, 137–56. Ljubljana: Zgodovinski inštitut Milka Kosa ZRC SAZU, Provincialat slovenske province Družbe Jezusove, Inštitut za zgodovino Cerkev Teološke fakultete v Ljubljani, 1998.
- Ciperle, Jože. »Teološki študij v Ljubljani pred ustanovitvijo univerze«. V: *Teološka fakulteta Univerze v Ljubljani skozi čas in prostor*, ur. Jože Ciperle in Tatjana Deklev, 11–29. Ljubljana: Univerza v Ljubljani (Zgodovinski arhiv in muzej Univerze), 2008.
- Deželak Trojar, Monika. *Janez Ludvik Schönleben (1618–1681): Oris življenja in dela*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2017.
- , Dragica Motik, Andrej Nared, Ivo Piry in Silvo Šinkovec. *Ko so nam zvezde naklonjene: Zgodovina jezuitskega kolegija v Ljubljani (spletna razstava Arhiva Republike Slovenije)*. Arhiv Republike Slovenije: spletni vir, 2022.
- Dolinar, France M. »Cerkveni in politični okvir delovanja jezuitov na Slovenskem v 17. in 18. stoletju«. V: *Jezuiti na Slovenskem: Zbornik simpozija*, 36–42. Ljubljana: Inštitut za zgodovino Cerkev Teološke fakultete, Provincialat slovenske province Družbe Jezusove, 1992.
- . »Vloga in pomen jezuitskega kolegija v slovenskem prostoru«. V: *Jezuitski kolegij v Ljubljani (1597–1773): Zbornik razprav*, ur. Vincenc Rajšp, 9–13. Ljubljana: Zgodovinski inštitut Milka Kosa ZRC SAZU, Provincialat slovenske province Družbe Jezusove, Inštitut za zgodovino Cerkev Teološke fakultete v Ljubljani, 1998.
- . »Spremna beseda«. V: *Letopis Ljubljanskega kolegija Družbe Jezusove (1596–1691)*, ur. France Baraga, 9–11. Ljubljana: Družina, Provincialat Družbe Jezusove, 2003.
- Dovjak, Rok. *Ljubljanski jezuiti in njihov odnos z laiki glede na Historio annuo (1596–1691)*. Ljubljana: diplomsko delo, 2010.
- Kovačič, Lojze, France Baraga in Miha Žužek, ur. *Ignacijeva karizma na Slovenskem: Razstava pri sv. Jakobu, Ljubljana 1990; ob petstoletnici Ignacijevega rojstva (1491–1991) in štiristopetdesetletnici ustanovitve Družbe Jezusove (1540)*. Ljubljana: Slovenska provinca D.J., Arhiv Republike Slovenije, Narodni muzej, Semeniška knjižnica, 1990.

- Lavrič, Ana. »Ljubljanske baročne bratovščine in njihovo umetnostno naročništvo. Jezuitske kongregacije«. *Arhivi: Glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije* 33/2 (2010): 251–86.
- Mlinar, Janez. »Seminar za revne študente pri ljubljanskem kolegiju«. V: *Jezuitski kolegij v Ljubljani (1597–1773): Zbornik razprav*, ur. Vincenc Rajšp, 77–91. Ljubljana: Zgodovinski inštitut Milka Kosa ZRC SAZU, Provincialat slovenske province Družbe Jezusove, Inštitut za zgodovino Cerkve Teološke fakultete v Ljubljani, 1998.
- O'Malley, John W. *Prvi jezuiti*. Prevod Anamarija Beniger. Ljubljana: Provincialat Slovenske province Družbe Jezusove, 2010.
- Societas Jesu. *Konstitucije Družbe Jezusove z opombami 34. generalne kongregacije in Dopolnilne določbe, potrjene od iste kongregacije*. Prevod Anamarija Beniger. Ljubljana: Župnijski zavod Dravlje, 2007.
- Tabulae codicum manu scriptorum praeter Graecos et orientales in Bibliotheca Palatina Vindobonensi asservatorum*, ed. Academia Caesarea Vindobonensis. Volumen VII. Cod. 11501–14000. Dunaj: Caroli Geroldi filius, 1875.
- Umek, Ema. *Erbergi in dolski arhiv*. Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije, 1991.
- Uršič, Milena. *Jožef Kalasanc Erberg in njegov poskus osnutka za literarno zgodovino Kranjske*. Ljubljana: SAZU, Razred za filološke in literarne vede (Dela 28), 1975.

IZVLEČEK

Članek prinaša podroben pregled kronikalnih zapisov, nastalih v okviru nekdanjega jezuitskega kolegija v Ljubljani, ki je deloval v letih 1597–1773. Med njimi so jezuitski letopisi, dnevniki in kongregacijske knjige, pogojno pa tudi prepis dokumentov jezuitskega kolegija v Ljubljani. V prvem delu prispevka so predstavljeni ohranjeni letopisi, in sicer prvi in tretji del letopisa jezuitskega kolegija v Ljubljani. Prvi del letopisa (*Historia annua Collegii Societatis Iesu Labacensis*) vsebuje zgodovino kolegija v letih 1596–1691, drugi del je izgubljen, tretji del (*Annua collegii Labacensis*) pa opisuje dogajanje v kolegiju v letih 1722–1773. V drugem delu so orisani ohranjeni jezuitski dnevniki, in sicer devet rokopisnih zvezkov Dnevnika patra ministra (*Diarum p. ministri*, 1651–1772) in en rokopisni zvezek dnevnika šolske prefektуре, tj. jezuitske gimnazije v Ljubljani (*Diarium praefecturae scholarum*, 1650–1718). Tretji del sestavljajo ohranjene vpisne knjige (tj. matrikule) kongregacij, ki so delovale v okviru jezuitskega kolegija v Ljubljani (Kongregacija Marijinega vnebovzetja, Kongregacija Marije Brezmadežne in Kongregacija Kristusovega smrtnega boja). Sklepni del prispevka opozarja na pomen ohranjenih prepisov pri dokumentih nekdanjega jezuitskega arhiva v Ljubljani, ki so se ohranili v t. i. arhivski knjigi (*Liber archivii collegii Labacensis S. I.*).

KLJUČNE BESEDE: kronike, Družba Jezusova, jezuitski kolegij v Ljubljani, jezuitsko šolstvo, kongregacije

Chronicle Texts Preserved from the Jesuit College in Ljubljana

ABSTRACT

This article provides a detailed overview of the chronicle texts produced under the auspices of the former Jesuit College in Ljubljana, which was active in 1597–1773. These include Jesuit yearbooks, diaries, and congregational books; at a pinch, the transcription of documents of the Jesuit College in Ljubljana could also be included. The first part of the paper presents the surviving yearbooks, namely the first and the third part of the yearbook of the Jesuit College in Ljubljana. The first part of the yearbook (*Historia annua Collegii Societatis Iesu Labacensis*) contains the history of the college in the years 1596–1691, the second part is lost, and the third part (*Annua collegii Labacensis*) describes the events in the college in the years 1722–1773. The second part of the paper outlines the surviving Jesuit diaries, namely 9 manuscript volumes of the Diary of a College Minister (*Diarum p. ministri*, 1651–1772) and one manuscript volume of the diary of the school prefecture, i.e. the Jesuit gymnasium in Ljubljana (*Diarium praefecturae scholarum*, 1650–1718). The third part of the paper consists of the preserved registration books (i.e. matricula) of the congregations that operated within the Jesuit College in Ljubljana (*Congregation of the Assumption of Mary*, *Congregation of Mary Immaculate* and *Congregation of the Death Struggle of Christ*). The final part of the paper draws attention to the importance of the preserved transcriptions of the documents of the former Jesuit archives in Ljubljana, which have been preserved in the so-called archive book (*Liber archivii collegii Labacensis S. I.*).

KEYWORDS: chronicles, Jesuits, Jesuit College, Jesuit education, congregations